

Mirkka Danielsbacka

---

## Miten historiaa rakennetaan?

**Jorma Kalela: Making History. The Historian and the Uses of the Past. Palgrave Macmillan 2012. 216 s. ISBN 978-0-230-27682-6.**

Poliittisen historian emeritusprofessori Jorma Kalelan vuoden 2012 alussa ilmestynyt kirja *Making History: The Historian and the Uses of the Past* on tärkeä puheenvuoro historiantutkimuksessa viime vuosikymmeninä tapahtuneista muutoksista. Keskustelua herättäväksi tarkoitettun teoksen hengessä tämän kirja-arvion pohjana ovat myös Kalelan kanssa kesällä 2014 käymämme keskustelut kirjan teemoista.

Luin Jorma Kalelan edellisen metodioppaan *Historiantutkimus ja historia* (2000) noin seitsemän vuotta sitten. Helsingin yliopiston Suomen ja Pohjoismaiden historian perustutkinto-opintojen loppuvaiheessa kirja herätti minut pohtimaan uudella tavalla historiantutkijan työtä. *Making History* jatkaa samoilla linjoilla hahmotellen historiantutkimuksen ja -tutkijoiden yhteiskunnallista paikkaa. Lisäksi Kalela avaa historiantutkimuksen metodologisia solmuja, nyt vain laajemmalle ja kansainväliselle yleisölle suunnattuna. Keskityn tässä tekstissä kirjan niihin puoliin, jotka liittyvät historiatieteen paradigman muutoksen akateemiselle historiantutki-

mukselle tuomiin haasteisiin ja Kalelan kriittiseen arvioon akateemisen historiantutkimuksen tekemisen tavasta.

Historiantutkimuksessa 1900-luvun viimeisinä vuosikymmeninä tapahtunut paradigmaattinen muutos on vahvasti esillä *Making History* -teoksessa.<sup>1</sup> Lyhyesti ilmaistuna muutoksessa oli kyse historiatieteen teoreettisesta ja metodologisesta avautumisesta sekä historiantutkimuksen alaan kuuluvien aihepiirien kirjon laajenemisesta. Muutokseen vaikutti kaksi toisiinsa liittyvää ilmiötä: 1960–1970-lukujen taitteessa käynnistynyt humanistisia ja yhteiskuntatieteellisiä tieteenaloja järjestyttävä kielellinen käänne ja niin sanottujen uusien historioiden esiinnoisuus.

Kuten Kalela toteaa, varhaisin kansainvälinen keskustelu kielellisen käänteen mukanaan tuomien äärikonstruktivistien ja narrativistien yrityksestä leimata koko historiatiede puhtaaksi fiktioksi käytiin pitkälti ainoastaan teoreettisena. Äärikonstruktivismi tai edes sen maltillisemat muodot eivät oikeastaan koskaan tavoittaneet varsinaista empiirisen historiantutkimuksen valtavirtaa, johon kielellisen käänteen vaikutukset ylipäättään omaksuttiin verrattain myöhään. Käsitykseni mukaan oikeastaan vasta nyt aletaan nähdä suomalaisten kirjoittajien töitä, jotka ponnistavat suoranaisesti esimerkiksi

---

1. Paradigmaattista muutosta ja sen vaikutuksia akateemiseen historiantutkimukseen Kalela käsittelee edellisessäkin metodioppaassaan. Jorma Kalela, *Historiantutkimus ja historia*. Gaudeamus 2000.

”uudesta kulttuurihistoriasta”. Sitä vastoin muissa yhteiskuntatieteissä kielellisen käänteen perillinen, maltillisesti konstruktivismiksi nimetty metodologinen suuntaus, on jo kauan sitten saavuttanut kvalitatiivisessa tutkimuksessa lähes hallitsevan aseman. Tosin se on viime aikoina saanut myös enenevässä määrin kritiikkiä osakseen.

Kuten Kalela kirjassaan osoittaa, kielellisestä käänteestä jäi silti historian tutkimukseen joitakin elementtejä, jotka omaksuttiin osaksi tutkimuksen valtavirtaa, vaikkei niistä juuri käyty metodologista keskustelua.<sup>2</sup> Tärkeimpinä voidaan pitää todellisuuden moninaisuuden ymmärtämistä ja tutkijan oman subjektiivisen aseman tiedostamista. Kalela toteaa kirjassaan, että koska kieli ei ole tiedon esittämisen neutraali väline, tiedon sisältö ei ole riippumaton sen esittämisen muodosta. Tämän vuoksi jokaisessa tutkimusprosessin vaiheessa on oltava selvillä ”kenen todellisuudesta” ja ”kenen kielestä” on kulloinkin puhe.

Kalela korostaa myös, että historian tutkija ei voi lähteä siitä, että on olemassa jokin tyhjä valkoinen aukko menneisyydessä, joka tulisi täyttää yhdellä ainoalla oikealla tiedolla. Tutkijalla on aina oma näkökulmansa menneisyyteen ja tämän näkökulman myötä syntyneet tutkimusky-symykset ohjaavat tavoittamaan yhden historiallisen todellisuuden monista. Kalela korostaa, että juuri historiallisen todellisuuden nykyisyyteen kytkeytyvän aikasidonnaisuuden osoittaminen on yksi ammattihistorioitsijoiden tehtävistä. Kyse ei ole totuuden vaan argumentaation vahvuudesta, sillä Hayden Whiten ilmaisua lainaten ”uskottava ja tarpeeksi tosi tulkinta” riittää.

Tutkijan subjektiivinen asema tuo osaltaan todellisuuden moninaisuuden esille. Toinen näkökulmien kirjoja korostava seikka ovat tutkimuksen kohteena olevat menneisyyden ihmiset ja heidän monet historiansa. Yleensä tutkija voi tavoittaa vain tutkimuksensa kohteen kokemuksen todellisuudesta<sup>3</sup> ja vaikka tarkkaan ottaen

menneisyyden ihmisten päiden sisälle meno onkin mahdotonta, sitä on joka tapauksessa yritettävä. Menneisyyden tapahtumien rekonstruktio ei nimittäin Kalelan mukaan vaadi sitä, että on olemassa jokin yksiselitteinen, lopullinen ja kaikille sama todellisuus. Keskustellessamme Kalela valotti, mitä hän rekonstruktion käsitteellä tarkoittaa: ”banaalisti ilmaistuna kyse on siitä, että selvitetään, mikä on ollut menneisyyden ihmisten toiminnan mieli, miksi he ovat toimineet, kuten ovat”. Tähän liittyy eräs historian tutkijoiden vahvuus, joka mielestäni näkyy erityisesti, kun heitä verrataan muihin yhteiskuntatieteilijöihin: tutkimuskohteena olevien ihmisten tutkiminen heidän omilla ehdoillaan. Kuten Kalela huomauttaa, tämä on paljon vaikeampaa kuin yleisesti ajatellaan. Ensinnäkin tutkijan on selvitettävä ”tarkastelun kohteena olevien ihmisten tapa ymmärtää oma todellisuutensa, heidän ajattelutapansa ja heidän käytettävissään ollut tieto”<sup>4</sup>, mikä vaatii laajaa ymmärrystä tutkimuskohteena olevasta ajasta ja ympäristöstä. Toiseksi tutkija ei voi siirtää menneisyyden maailmaan nykypäivän arvoja tai käsityksiä ja arvioida menneisyyden toimijoiden tekoja näiden perusteella.

2. Sosiaalishistorian professori Matti Peltonen on tosin käsitellyt 2000-luvulla useissa teksteissään kielellisen käänteen merkitystä historian tutkimuksessa. Ks. esim. Matti Peltonen, *New cultural history ja kielellisen käänteen ehtyminen. Historiallinen aikakauskirja* 105 (2007), 346–349. Matti Peltonen, *Kielellisen käänteen raunioilla. (Arvostelu teoksesta Frank Ankersmit, Ewa Domanska & Hans Keller (toim.) Re-Figuring Hayden White. Stanford University Press 2009). Tieteessä tapahtuu* 27 (2009), 64–65.

3. Paino sanalla yleensä, sillä historiallisia ilmiöitäkin on mahdollista tutkia tiettyyn populaatioon yleistettävien kvantitatiivisten aineistojen avulla. Riittävän hyvillä aineistoilla ja riittävän hyvällä mallinnuksella erilaisten ilmiöiden todennäköisyyksistä voidaan saada tutkimuksen kohteena olevan populaation tasolla sen yksittäisten jäsenten näkökulmasta ja kokemuksesta riippumatonta tietoa. Esim. Mirka Lahdenperä, Miksi biologejakin kiinnostaa historiallinen kirkonkirja-aineisto? *Historiallinen aikakauskirja* 111 (2013), 84–88.

4. Jorma Kalela, *Historia ja demokratia. Historiallinen Aikakauskirja* 112 (2014), 221–229.

Väittäisin, että 2000-luvulla historiaa opiskelleet kokevat Kalelan ajatukset tutuiksi, mikä ei johdu ainoastaan siitä, että hänen kirjansa ovat tutkintovaatimuksissa. Historiantutkimuksen paradigmaattinen käänne ja sen myötä uusien näkökulmien, uusien lähdeaineistojen ja uudenlaisten teoreettisten suuntausten esiinmarssi oli jo 2000-luvun alkuun mennessä tapahtunut. Kalelan ajatuksiin historioitsijoiden itseymmärryksestä ja tutkimuksen teon premisseistä on myös helppo yhtyä, koska uskon, että monet (myös varttuneemmat) historiantutkijat ajattelevat *jo toimivansa* kuten Kalela peräänkuuluttaa. Ongelmana ehkä on se, että oman tutkimuksen tekemisen mieltä ei ole tapana kirjoittaa auki itse tutkimukseen toisin kuin muissa yhteiskuntatieteissä. Näin historioitsijat saattavat piilottaa sen itseltäänkin ja vähintäänkin jättävät lukijan vastuulle tutkijan ”pään sisälle” menemisen ja sen arvailun, miten ja minkälaisen ennakkokäsityksen varassa tutkimusta on tehty.

Keskustelussamme tuli esille meidän molempien hämmennys siitä, miksi historian alalla ei juurikaan käydä keskustelua siitä, *miten* historian tutkimusta oikeastaan tehdään. Verrattuna useiden muiden tieteenalojen metodikeskusteluun ja -opetukseen, varsinaisesta tutkimuksen teosta, siitä miten lähdeaineistoja analysoidaan tai tulkitaan, puhutaan yllättävän vähän. Oman näkemykseni mukaan eräs selitys metodologisen keskustelun puuttumiselle saattaa olla se, että historian alalla tiedepoliittiset käänneet, kuten juuri edellä mainittu kielellinen käänne, ovat loivempia kuin muualla yhteiskuntatieteissä. Perinteisen historiatieteen tietty teoriattomuus ja menetelmättömyys ovat aiheuttaneet sen, että teorioista ja menetelmistä ei juuri keskustella, mutta toisaalta niistä käydyt jyrkät koulukunta-kiistat ja vakavat väärinymmärrykset eivät myöskään aina saavuta historioitsijoita. Viimeksi mainittu ei välttämättä ole huono asia.

Kysyessäni *Making History* -kirjan tärkeintä sanomaa Kalela nosti esiin juuri sen, että historioitsijoiden tulisi tehdä itselleen hyvin selväksi,

”miksi tutkin juuri sitä, mitä tutkin” eli mikä on tutkimukseni mieli. Tausta-ajatuksena Kalelalla on, että tutkija ei ole koskaan tilanteessa, jossa hän lähtisi tekemään työtään tyhjältä pöydältä. Jokaisella on aina olemassa joitain taustatietoja tai ennakkokäsityksiä, eivätkä historioitsijat voi irrottaa itseään ympäröivästä ajasta ja yhteiskunnasta. Juuri tämän vuoksi omat ennakkokäsitykset ja -asenteet on ensin opittava tuntemaan. Mikäli tutkija pyrkii täysin ”sammuttamaan itsensä”, on vaarana aikaisempien ennakkoluulojen tahaton vahvistaminen.

Tutkimuksenteon ”mielen” auki kirjoittaminen ei tietenkään ole helppoa. Kalela sivuaa tätä kirjassaan käsitellessään lopullisen tutkimuksen tuottamista (s. 137–145). Luettavan ja ymmärrettävän työn aikaansaaminen on taitolaji ja suurelta osin myös retorinen kysymys. Vaikka tutkimuskohteena olevien ihmisten tutkiminen heidän omilla ehdoillaan edellyttää hienoviriteistä lähdekritiikkiä, Kalela kiistää jyrkästi sen, että lähdekritiikki olisi historioitsijoiden ainoa tutkimusmenetelmä tai että sitä ylipäätään tulisi kutsua historiantutkimuksen menetelmäksi. Se on apuväline, mutta todellinen menetelmä on Kalelan sanoin ”kirjoittamalla tapahtuva päättelely”. Tämä tarkoittaa, että kirjoittaminen on keskeisessä asemassa jo historiantutkimuksen tuosten muodostumisessa. Retoriikan, argumentoinnin ja päättelyn väliset jännitteet ovat kuitenkin alati läsnä. Kuten Kalela toteaa, houkutus tehdä oma sanoma retorisesti vakuuttavaksi tinkimällä perustelemisen vaatimuksesta on aina olemassa.

Tiivistetysti Kalela argumentoi *Making History* -kirjassaan, että kielellinen käänne pakotti historian-tutkijat ymmärtämään omat positionsa ja ennakkokäsityksensä sekä tiedostamaan menneisyyden todellisuuden moninaisuuden. Mahdottomuus irtautua omasta ajastaan ja ”tarpeeksi tosien” argumenttien tuottaminen tekee osaltaan historian rakentamisesta jatkuvasti käynnissä olevan prosessin. Tämä tarkoittaa Kalelan mukaan sitä, että käsitys yhdestä varmasta his-

torialisesta todellisuudesta on korvautunut tai korvautumassa ajatuksella historiatiedon rakentumisesta *yhteisöllisenä prosessina*, eräänlaisena neuvotteluna tai vuoropuheluna, jossa on mukana ammattihistorioitsijoiden lisäksi myös muita tahoja. Mikä silloin on ammattihistorioitsijoiden tehtävä? Kalela nostaa akateemisten historioitsijoiden tärkeimmiksi tehtäviksi toimia myös konsultteina ja referoina yhteiskunnalle ja maallikkohistorioitsijoille.<sup>5</sup> Mikäli *Making Historyn* perusteella pitäisi vastata ytimekkäästi kysymykseen ”miten historiaa rakennetaan?”, vastaus olisi ”yhdessä”.

*Making History* on ajatuksia herättävä kirja, jota on vaikea kritisoida. Olen pääpiirteissään samaa mieltä kaikista Kalelan akateemisen historiantutkimuksen tekemistä koskevista huomioista. Se, mitä olisin kaivannut kirjaan lisää, ovat konkreettiset esimerkit historiantutkijoiden itseymmärryksen ja tutkimuksen metodologian auki kirjoittamisen puutteista tai siitä, mi-

ten näitä seikkoja on käsitelty onnistuneesti empiirisessä historiantutkimuksessa. Nyt kirja haastaa lukijaa ehkä liikaakin pohtimaan näitä esimerkkejä itse. Lisäksi – ja tämä ei ole kritiikki tätä kirjaa kohtaan vaan toive jatkosta – kaipaisin edelleen sellaista keskustelua historiantutkimuksen tekemisestä, joka ottaa huomioon myös muut ihmistieteet. Kuten Kalela toteaa Ian Mortimeria lainaten, historiantutkijan lopullinen päämäärä on osoittaa, ”kuinka erilaisia ja samalla kuinka samanlaisia nykypäivän ihmiset ovat menneisyyden ihmisten kanssa” (s. 144). Tämä edellyttää nähdäkseni myös historioitsijoilta ymmärrystä siitä, millainen nykypäivän ihminen – ja tutkija itse – on.

---

5. Historiantutkijoiden yhteiskunnallisesta tehtävästä ks. tarkemmin Jorma Kalela, *History Making. The Historian as Consultant. Public History Review* 20 (2013), 24–41; Kalela 2014, 221–229.